

- Sto na kartyinke? (ulica)
 Kacie doma na ulice? (viszokie doma, skola i magazin)
 Sto hogyt po ulice? (tramvaj i avtobusz)
 Kto sztoit na ulice? (gyevocski i maljcsiki)
 Gyevocski igrajut v mjacs? (nyet)
 A maljcsiki igrajut v futbol? (nyet)
 Pocsemu gyetyi nye igrajut na ulice?
 (potomu, sto tam hogyjat avtobuszi i tramvai)
 Sto onyi gyelajut na ulice? (sztojat ilji guljajut i razgovarivajut)
 Na ulice mozsno igraty v mjacs i futbol? (nyet)
 A gyve mozsno igraty v mjacs i futbol? (vo dvore i parke)

Ezek kis terjedelmű, rövid idejű beszélgetések, és sok bennük az azonos, ismétlődő nyelvi elem, amelyeknek a különböző témákba, az eltérő szituációkba történő áthelyezései a többoldalú, változatos alkalmazás lehetőségét mutatják meg a gyerekeknek, afféle „szabad” nyelvi használatot adva birtokukba. Ezek nagyon tetszenek nekik, nemcsak, mert a színes applikációs képek jól mutatnak a táblán, hanem, mert ezeknek a rövid gyakorlatoknak (nyelvi miniatűröknek) az elbeszélését a leggyengébb tanulók is könnyen elsajátítják, különösen, ha a képeket is a kezükbe adjuk, és ők maguk rakhatják ki a szituációkat, miközben büszkén mondják oroszul, hogy mikor mi van a táblán és ki mit csinál. S mi sem viheti jobban előre a gyerekek munkáját, mint az, ha kedvvel csinálják, amit tesznek.

DR. VUICS TIBOR
 Pécs, Tanárképző Főiskola

A nevelési feladat értelmezési és tervezési hibái az általános iskolai földrajztanításban

A földrajztanításban, más szaktárgyak oktatásához hasonlóan (2. 3. és 5.) komoly problémát jelent a nevelési feladat értelmezése és tervezése. Egyrészt e területről kevés szakirodalom áll rendelkezésre, másrészt amennyire természetesnek látszik, hogy a földrajzóra anyagát, mint oktatási egységet meg kell tervezni, annyira „öszönös” a nevelési feladat kijelölése és egyoldalú az értelmezése. A Tanterv és utasítás (354–366. oldal) komoly segítséget jelenthet az egyes anyagrészekhez kapcsolódó nevelési lehetőségek kihasználásában, a feladatok konkrét megjelölése és értelmezése szaktanári feladat marad.

A földrajztanításban a nevelési feladatok, célkitűzések tervezése és értelmezése során a következő típus hibák jelentkeznek.

- (1) Egyik tanárjelöltünk az Utazás a „Magyar tengeren” c. olvasmány tárgyalása alkalmával az általános iskola 5. osztályában nevelési feladatot a következőképpen jelölte meg: „logikus gondolkodásra nevelés”. „Dialektikus gondolkodásra és hazaszeretetre nevelés.” Mint ahogy várható volt, a feladat kijelölés túlságosan általános jellege miatt a jelölt nem tudta kihasználni a témában rejlő gazdag nevelési lehetőséget. A logikus gondolkodásra nevelés a szaktárgyi órákon „permanensen” folyik, tehát a feladatmegjelölés így nem konkrét.

A hazaszeretetre nevelés területe is meglehetősen nagy, a célkitűzés megfogalmazás általános, így formális jellegű.

Az első típushiba tehát a *nevelési feladat túlságosan tág megjelölése és értelmezése* [1].

Milyen konkrét nevelési feladatot tűzhetett volna ki a tanár?

1. Érzékeltessük, mit jelent a Balaton népgazdaságunknak! (Nemzeti értékeink megbécsülésére nevelés.)

2. Mutassuk be folyamatában a Balaton és a Kis-Balaton kialakulását és az egyes tényezők (csapadék, folyók, növényzet stb.) szerepét ebben a folyamatban! (Dialektikus gondolkodásra nevelés, ezen belül a mennyiségi-minőségi változások alapelemeinek életkori szintű bemutatása.)

(2) Az egyik óratervezetben a következő nevelési feladat szerepelt:

Tanítás anyaga: Ázsia éghajlata, vízrajza és természetes növénytakarója.

Nevelési feladat: Világnézeti nevelés; ok és okozati összefüggések megláttatása (éghajlat-növényzet, éghajlat és vízrajz).

Oktatási feladat: Ázsia éghajlatának jellemzői, hatása a természetes növényzetre és a vízrajzra. Új fogalmak: monszunéghajlat, monszunerdő, trópusi őserdő.

Az óratervezet bevezető részében a tanár nevelési feladatként a világnézeti nevelést jelölte meg, anélkül, hogy konkrétan meghatározta volna: a megjelölt nevelési területen melyik részfeladatot kívánja megvalósítani. Az ok és okozati összefüggések keresése a szocialista iskolában *szaktárgyi alapkövetelmény és nem direkt nevelési feladat*. Ha ez nem így lenne, minden óra nevelési feladatát szaktárgyra való tekintet nélkül, ugyanezzel a célkitűzéssel meg lehetne oldani, hiszen a matematika, fizika és kémia szaktárgyi órákon, de más társadalomtudományi tárgyakon belül is az *oktatás során ok és okozati összefüggéseket állapítanak meg*.

Az éghajlat és a növényzet, az éghajlat és a vízrajz közötti kapcsolat értékelése pedig *főként oktatási feladat*.

Egy-két nevelési feladat javaslat a témához:

A „Monzunváltás idején” című apróbetűs befejező rész, amely tájfun hatásait tárgyalja, újabb nevelési lehetőséget rejt magában. Például:

Mutassuk be, milyen hatást gyakorolnak a természeti katasztrófák a környezetben élő népek életkörülményeire és fejlődésére!

Mindkét nevelési feladatot a „Más népekkel való szolidaritásra, együttérzésre és segítőkészségre nevelés” címen fogalmazhatjuk meg.

Ismét egy újabb tervezetrészletet mutatunk be.

(3) Tanítás anyaga: Ázsia lakossága és felosztása.

Nevelési feladat: Világnézeti nevelés, ok és okozati összefüggések meglátására nevelés (domborzat-lakosság). Nemzetköziségre nevelés.

Oktatási feladat: Emberfajták bemutatása. Ázsia felfedezése, meghódítása. Szocialista és tőkésországok.

A 2. és a 3. tervezetrészlet egyaránt mutatja, hogy a *tanár nem látta az alapvető különbséget az oktatási és a nevelési feladat között, mert az egyszerű logikai kapcsolatok, amelyek a nevelési feladat során szerepelnek, direkt nevelési célkitűzésként tünteti fel*. Ez az eset a nevelési feladat tervezésének *második típushibája* [2].

Néhány lehetőség a nevelési feladat reális megjelölésére:

1. Mutassunk rá az összehasonlítás során arra, hogy az egyes ázsiai országok magas népsűrűsége és a gazdasági élet fejletlensége milyen következményekkel jár a térség népeinek életkörülményeire! Mi volt az oka az elmaradottságnak? (Más népekkel való együttérzésre és segítőkészségre nevelés.)

2. Mutassuk be konkrét példákon, hogy a szocialista országok mely esetekben és milyen eredménnyel támogatták, illetve támogatják Ázsia népeinek felszabadító harcait! (Az imperializmus ellen küzdő népek felszabadító harcainak megbecsülésére és az említett népekkel való együttérzésre nevelés.)

Egy másik tervezet bevezető részében olvastuk:

(4) Tanítás anyaga: A dolgozó nép élete: az ipar (Magyarország, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia, Ausztria). Év végi ismétlő-rendszerező óra.

Nevelési feladat: Hazaszeretetre és a proletár internacionalizmusra nevelés.

Oktatási feladat: Az ember munkájának szerepe. A szocialista és tőkésországok közötti fontosabb különbségek. Az egyes országok iparának jellemzői.

Ezúttal tekintsünk el attól a tényről, hogy a tanár a részfeladatokat nem fejt ki, és hogy egyéb nevelési feladatmegjelölés alkalmasabb, meggyőzőbb lenne a téma feldolgozására. A nevelési feladat célkitűzése jó, de értelmezése csak az óravezetés során lesz majd világos. Ebben az esetben az oktatási-nevelési feladat nem választható el mereven egymástól, mert *tematikailag a két feladat lényegében egybeesik*. Ha a tanár úgy értelmezi a nevezett oktatási feladatot, hogy annak megvalósítása a tankönyvi anyag alapján a nevelési feladat teljesítését is jelenti, akkor nem látja a két feladat megvalósítása között a *módszertani különbséget*. Az anyag „megtanítása”, „átismétlése” még nem jelenti a nevelési feladat teljesítését: ha a tanulót nem sikerült érzelmileg „megfogni”, akkor a tanár a legjobb esetben is csak az oktatási feladatot valósította meg. A megvalósítás hatékonyságát a következő tanórán, szóbeli vagy írásbeli ellenőrzéssel, lemérhetjük. A *két különböző jellegű feladat tematikai átfedése* tehát nem teszi feleslegessé, hogy érzelmi ráhatással más oldalról is megközelítsük a kérdést. *Ennek elmulasztása szintén tipushiba* [3].

A következőkben olyan eseteket látunk, ahol a tanár, feltehetően csak hosszú töprengés után talált direkt nevelési feladatot.

(5) Tanítási anyag: Magyarország megyéinek térképe.

Nevelési feladat: Összefüggések megláttatása a valóság és a térkép között.

Oktatási feladat: Magyarország határa, megyéinek ismertetése. Megyeszékhely, főváros, települések fajtái, közlekedési utak.

Az „összefüggések” megláttatásáról már szoltunk. A feladatmegjelölésből érezzük, hogy a tanár „jobb híján” találta ki az említett nevelési feladatot.

Mit tegyen a tanár, ha úgy érzi: bármilyen nevelési feladatmegjelölés erőltetett? Logikusnak látszik a válasz: *ne tűzzön ki direkt nevelési feladatot*. Ez nem jelenti, hogy a nevezett órán „nem folyik nevelés”, hiszen kínálkoznak az órán spontán nevelési lehetőségek is. Másrészt a nevelés eredményességét a direkt nevelési feladatok megvalósítása, csak mint a nevelési tényezők egyik eleme befolyásolja. Az egyes szaktárgyak oktatói, nevezetesen a matematika és a fizikatanárok nem jelölhetnek meg minden órán direkt nevelési feladatot, sőt általában a tanórák kisebb hányadában van erre lehetőségük. A szöveges feladatok témájának ürügyén régebben jelöltek meg nevelési feladatot, de ez *erőltetett volt* és a feladat *esetleges, véletlenszerű külső tényezőkhöz kapcsolódott* (pl. a traktorok, amelyek egy földterületet meghatározott idő alatt szántanak fel).

A földrajzórák nevelési feladatainak megtervezése a szaktárgy jellege miatt könnyebb, mint az említett esetekben, mégis lehetnek tanítási egységek, amelyek tanítása során célszerű eltekinteni a direkt nevelési feladatok megjelölésétől. Ilyenek elsősorban az *alapozó-ismeretadó* és a *témakör-bevezető* órák. Például az 5. osztályban „Magyarország megyéinek térképe”, „Tájékozódjunk a térképen!”, a 6. osztályban „Európa áttekintése”, a 7. osztályban „Ázsia fekvése, határai . . .”, a 8. osztályban „A Föld tengely körüli forgása” c. témák esetében nem feltétlenül szükséges a direkt ne-

velés célkitűzés megjelölése. *Erőltetett, spekulatív nevelési feladat kitűzése gyakori biba* [4].

- (6) Egy tanári óravázlatban az 5. osztályban év végi összefoglaló-rendszerező órán a „Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Ausztria” témakörben „A mezőgazdaság, a kereskedelem és a közlekedés” c. anyagrészt tárgyalásához a következő nevelési feladat szerepelt: „különbségek és hasonlóságok dialektikus megláttatása, összefüggések keresése, logikus gondolkodásra nevelés.”

Itt a tanár olyan nevelési feladatot tűzött ki, amely túlmegy az 5. osztályosok életkori sajátosságain. A tanulók 5. osztályban tanulnak először földrajzot és általában jelentős különbségek mutatkoznak a magukkal hozott „Környezetismeret” tudásában. A Tanterv és utasítás! (363. oldal, 12–13. sor) a 7. és a 8. osztályban tekinti követelménynek, hogy „észrevegyék a legegyszerűbb földrajzi összefüggéseket, tudjanak a térkép jeleiből következtetni”. Ez persze nem jelenti, hogy az 5. osztályban le kell mondani a későbbi célkitűzés alapelemeinek megvalósításáról.

Csakhogy a nevelési feladatban vázolt célkitűzés ezen az életkori szinten és ebben az értelmegésben – irreális. A „különbségek” és „hasonlóságok” dialektikus megláttatása középiskolai földrajzoktatásunk nem könnyű nevelési célkitűzése, sőt még a tanárképzés során is komoly erőfeszítést kell tenni ennek a feladatnak a megvalósításáért. Tágabb értelemben azonban nemcsak a maximalista nevelési feladatok irreálisak, hanem a minimalista, az osztály tudás- és neveltségi szintjét figyelmen kívül hagyó, semmitmondó nevelési célkitűzések is [5].

Végül meg kell említeni azokat az eseteket, amikor a tanári óravázlatból rendszeresen hiányzik a direkt nevelési feladat megjelölése, így az óravezetés során a tanár nem is törekszik a nevelési lehetőség kihasználásra.

Melyek a forrásai az említett hibáknak?

1. Főleg a kezdő tanároknak jelent nehézséget a *marxizmus-leninizmus* és a *neveléstudomány elméletének gyakorlati alkalmazása*. A nehézség a nevelési feladat tervezésében és megvalósításban mutatkozik meg: a feladatkijelölés így sokszor formális, frázisszerű illetve irreális.

2. A *politikai nevelés* területén feltétlenül szükséges, hogy a szaktanár figyelemmel kísérje az időszerű bel- és külpolitikai eseményeket, mert így tud a *tanulók személyes élményanyagára támaszkodni*. Mindez megkönnyíti a feladatkijelölést, de annak megvalósítását is eredményesebbé teszi. Pl. a 3. példa esetén, az elmondottak figyelembevételével realisabb nevelési célt lehetett volna kitűzni.

3. Módszertanilag nemcsak az *óra oktatási anyagát kell jól megtervezni, hanem a nevelési feladat megoldását is*, mert a helytelen feladatkijelölést nem követheti eredményes megvalósítás.

IRODALOM

- [1] Dobcsányi Ferenc: A fizikai munkára nevelés lehetőségei az úttörőmozgalomban. Módszertani Közlemények. 1961. 2. 67.
- [2] Glózik József: Nevelési lehetőségek a testnevelő óra bevezető részében. Módszertani Közlemények. 1964. 4. 246.
- [3] Jóna Zoltán: A csontváz tanításának nevelési vonatkozásai. Módszertani Közlemények. 1961. 1. 50.
- [4] Körtvélyessy Lászlóné: A munkára nevelést szolgáló tevékenységi formák megvalósítása a Ca és a Ca(OH)₂ tárgyalásakor. Módszertani Közlemények 1963. 5. 387.
- [5] Szörényi József: Tapasztalatok az érzelmi nevelés területéről. Módszertani Közlemények. 1967. 4. 241.
- [6] Tanterv és utasítás az általános iskolák részére.
- [7] Varga L.–Ballai Antalné: „Afrika lakossága” az általános iskola VII. osztályában. Módszertani Közlemények. 1968. 2. 115.